

mielessä, koska "puhtainkaan" kansallisvaltio ei ole koskaan ollut homogeeninen, vaan täynnä vähintäänkin alueellisia, uskonnollisia, sosiaalisia ja sukupolviin liittyviä eroja. Kansallisuus ja kansakunnan homogeenisuus sen sivutuotteena ovat tuotettuja kertomuksia, joiden avulla rakennetaan "kuvitteellista yhteisöllisyyttä", kuten Benedict Andersonin monesti siteerattu käsite kuuluu.

Vaikka kansallisuus yrittää edelleen tuottaa yhtenäisyyttä erojen keskellä, paikalliset "rotuun", etnisyyteen, sukupuoleen, ikään, seksuaalisuuteen tai sosiaaliseen asemaan liittyvät identiteetin ulottuvuudet ovat siirtäneet erilaisuuden marginaalista keskustaan. Tämä ei suinkaan tarkoita, etteikö eroilla olisi todellisia vaikutuksia. Yksi osoitus tästä on Hallin mukaan etnisyyden käsitteen jatkuva liukuminen rodullisuuden alueelle: vaikka etnisyydellä viitataan periaatteessa kulttuuriseen erilaisuuteen, käytännössä se liitetään erilaiseen ulkonäköön ja sen "rodullisiin" merkittäjiin. Yhdessä ne muodostavat edelleenkin länsimaisen katseen Toisen.

Monikulttuurisuus on siten ajanut identiteetit monimutkaiseen tilanteeseen, jossa käydään jatkuvaa neuvottelua perinteiden ja "moderniin elämäntapaan" integroivien tendenssien kanssa. Hallin mukaan kannattaakin muistaa, että edes kolonisoituissa marginaaleissa ei enää ole paluuta alkuperäiskulttuurien perinteiden hoteliin. Myös "kolmannen maailman" ihmiset elävät ristipaineessa, jota ei enää määritä perinteen ja modernin välinen vastakainasettelu, vaan niiden väijäämätön kietoutuminen toisiinsa.

Ihmiset elävät nykyään tilanteessa, jossa taustalla väikkyvä valistuksen ja liberalismin individualistinen mutta valtioon sidottu ihmiskäsitys. Tämä käsitys pyrkii esittäytymään universaalina siinä mielessä, että "se on sokea sukupuolelle, seksuaalisuudelle, rodulle, etnisyydelle" ja muille vastaville identiteetin osa-alueille. Samalla monikulttuurisuuden paine asettaa kuitenkin individualismin ja liberalismin kyseenalaiseksi.

Tässä on Hallin mukaan viimekätinen ongelma: universalistinen

liberaali ihmiskäsitys on säädellyt kulttuurien välistä arvokeskustelua homogenisoimalla sen perustan. Hall argumentoi, että tärkeintä on tuoda keskusteluun Toinen, kaikkeen identiteetin määrittelyyn liittyvä erilaisuus. Hän lainaa Ernesto Laclaulta ajatuksen "lukkoon lyömättömästä horisontista" – siitä, että kulttuurien välisistä suhteista ja vallitsevista arvoista käytäisiin lakkaamatonta keskustelua ilman edellä kuvatun ihmiskäsityksen ennalta kiinnittämää pohjavirettä.

Hallin puhetta seuranneessa keskustelussa Hall nosti esille, että yksi keino yllä mainittuun neuvottelun aikaansaamiseksi on käsitteiden määrittely uudelleen, uusien konnotaatioiden tuominen vakiintuneiden merkitysten rinnalle. Hall viittasi puheessaan moneen otteeseen Derridan termiin "différance" juuri tässä merkityksessä. Esimerkkinä hän käytti sanaa "black", jonka merkitykset ovat 1960-luvun kansalaisoikeusliikkeen jälkeä huomattavasti monentuneet. Yhteydestä riippuen "mustaksi" nimeäminen ei enää ole ylhäältä päin annettu kielteinen luokitus vaan saattaa sisältää myös myönteisiä, yhteisöllisyyteen ja voimaan liittyviä lisämerkityksiä.

Hall korosti vielä ihmisoikeuksien merkitystä ja edellytysten luomista aidolle, vuorovaikutteiselle neuvottelulle. Tärkeää on, että eritahot saavat äänensä kuuluviin, ja että kulttuuristen erojen ja identiteettien herättämistä suurista tunteista huolimatta keskustelua voitaisiin käydä rakentavassa hengessä. Koska erilainen Toinen on joka tapauksessa aina osa itseä, identiteetin määrittystä, on tuon Toisen kanssa kyettävä neuvonpitoon. Kun suuntaamme kohti Toista, löydämme ehkä niiden vastakertomusten jäljille, jotka ovat elintärkeitä taisteltaessa globalisaation suurta yhtenäistämiskertomusta vastaan. Hallin oma, lämpimän humoristinen esiintymisen vakuutti, että tämä on mahdollista.

JUHA HERKMAN

Katoava kansakunta?

Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska:
POST-PATRIA?

Globalisaation kulttuuri Suomessa.

Tampere: Vastapaino 1998.

Post-patria? on syntynyt osana Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran tutkimusohjelmaa 'Globalisaatio, hyvinvointi ja työllisyys', jonka jalona ja kiintoisana päämääränä on ollut Suomen paikan selvittäminen globalisoituvassa maailmassa niin poliittisen kulttuurin kuin taloudellisten reunaehtojenkin osalta. Pertti Alasuutari ja Petri Ruuskan lohkona on ollut tarkastella globalisaation vaikutuksia kansallisvaltioiden kulttuurille.

Post-patriassa globalisaatio ymmärretään valtiollisesta sääntelystä vapautettujen markkinavoimien yleismaailmalliseksi voittokulukseksi, jolla on kolmenlaisia ulottuvuuksia. Yhtäältä puhutaan talouden globalisaatiosta, toisaalta kansallisvaltioiden hallitusten sopeutumis- ja suojautumisreaktioista. Kolmanneksi, ja tähän kirjassa keskitytään, globalisaatiota tarkastellaan niiden sosiaalis-kulttuuristen prosessien osalta, joita talouden globalisaatio ja sen vastareaktioina muuttuneet taloudellispoliittiset olosuhteet ovat käynnistäneet. Kirjan kantavana ajatuksena on siis muutospainetta, jota globalisaatio aiheuttaa niin arkipäivän nationalisille kuin talouden ja politiikan käytännöillekin.

Kirjassa käsitellään Suomen liittymistä EU:hun ja sen nostattamaa keskustelua muuttuvine kansakuntakuvineen sekä niitä kulttuurisia seurauksia, joita tuossa keskustelussa lausutuilla argumenteilla on Suomessa ollut. Lisäksi pohditaan patriarkaalisuuden murtumista niin erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden kuin taide- ja kulttuurielämänkin kautta, sekä julkisuuden keskustelussa esiintyvää kansalaisuuden ja etnisyyden sidosta.

Tutkimuksen viitekehys on konstruktionistinen, sen keskeinen idea tekijöiden mukaan piilee

ajatuksessa, että yhteiskunnallinen todellisuus muodostuu toiminnan ja toimijoiden kautta, ja että toimintaa ovat todellisuutta koskevat puheenvuorot, jotka 'sekä pitävät yllä että muuttavat kulttuurisesti mahdollisia tapoja puhua asioista'.

Ehkäpä juuri tästä syystä tutkimuksen alkuun yllättävältä tuntuva aineisto on se mikä se on. Pääaineistoksi on valittu Helsingin Sanomien ja Aamulehden pääkirjoituksia vuosilta 1985 - 1997, koska niissä kunkin hetken puheenaiheet ja oletetut totuudet kiteytyvät Alasuutarin ja Ruuskan mielestä kirkkaimmin. Teemakohtaisesti käytetään lisäksi erilaisia täydentäviä aineistoja, mm. Kansan Uutisia, Uutta Suomea, Tiedonantajaa, Lapin Kansaa sekä erinäisiä www-sivuja. Kirjoituksista on Greimas'n aktanttimallin avulla rakennettu eräänlaiset juonitiivistelmät, mutta metodin tarkan esittelyn sijasta kirja pitäytyy työn tuloksien esittelyssä.

Globalisaatiota siis tutkitaan analyysoimalla suomalaista lehdistöä. Ajatuksena on ollut, että pääkirjoitukset johdattavat tutkijat niiden kysymysten äärille, joita kulloinkin on julkisuudessa puitu ja pidetty tärkeinä. Kirjassa ehdotetaan *diskursiivista lähestymistapaa*: Alasuutari ja Ruuska esittävät, ettei ole hedelmällistä lähteä oletuksesta, että olisi olemassa olioita nimeltä globalisaatio tai nationalismi, joista tutkijoiden tulisi esittää mahdollisimman kuvaavia ja selittäviä teorioita, vaan voidaan tarkastella sitä, minkälaisissa yhteyksissä ja käytännöissä (niin julkisuudessa kuin arkielämässäkin) käytetään niihin viittaavia käsitteitä. Tällöin ilmiötä tutkivasta yhteiskuntatieteestä tulee iso osa tutkimaansa ilmiötä, ja tutkimuksen oman määrittelyvallan reflektiosta yksi kirjan keskeisiä pointteja. Toisaalta analyysi on näin voitu ulottaa ennalta määritettyjen aihealueiden ja kategorioiden sijasta kaikkiin niihin teemoihin, joiden yhteydessä kansakuntakonstruktio nostetaan puheenaiheeksi. Mielenkiintoista olisi kuitenkin ollut pohtia perusteellisemmin, miksi juuri tämä aineisto nousi ylitse muiden. Kiinnostavaa olisi ollut tietää miksi juuri valitut ai-

heet nousivat keskeisiksi. Ketkä vaikuttivat siihen, millaiseksi julkinen keskustelu muotoutui? Millä perusteella valittu aineisto on muita perustellumpi? Ja mitä merkitystä aineiston geneerisillä ominaisuuksilla lienee keskustelun kannalta?

Alkuluvut näyttävät globalisaatiosta puhumisen ongelmallisuuden. Globalisaation voidaan sanoa olevan totta taloudellisilla mittareilla, mutta se on totta myös siinä mielessä, että sen avulla perustellaan asioita hyväksi ja pahoiksi; se siis tulee osaksi poliittista päätöksentekoa ja yhteiskuntaelämää. Tällöin ongelmalliseksi muodostuu kulttuurin, talouden ja politiikan keskinäisten suhteiden paikantamisen ongelmat: Onko talous globalisaatiota käynnistävä tai eteenpäin vievä voima? Onko kulttuuri vain päällysrakennetta vai ohjaako se globalisaatiokehitystä? Globalisaation poliittisen puolen korostaminen taas nostaa esiin kysymyksiä kansallisvaltion roolista globalisaation haaluajana, hillitsijänä ja hallitsijana. Ongelmallista on myös puhe globalisaatiosta monoliittinä – sen prosessit kuitenkin koskettavat eri ihmisiä eri tavoilla.

Ratkaisu näihin ongelmiin löytyy Alasuutarin ja Ruuskan mukaan niin kulttuurin kuin globalisaationkin näkemisestä diskursiivisina ja ideologisina käytäntöinä. Avainasia kulttuurin ymmärtämiseksi on se millaisia merkityksiä eri käytännöt saavat. Diskursiivinen lähestymistapa ei kuitenkaan "halua kiertää sosiaalisten suhteiden todellisuutta tai taloudellista epätasa-arvoa", vaan kaivaa esiin strategioita, joilla tätä todellisuutta tuotetaan.

Globalisaatiokeskusteluissa esiintyy kulttuurin autonomian suhteen kaksi näkökulmaa: yhtiältä talouden kulttuurin ja politiikan keskinäisten suhteiden paikantaminen ja toisaalta huoli kansallisten kulttuurien kohtalosta. Alasuutari ja Ruuska esittävät, että globalisaatiosta käyty keskustelu yleensä päätyy teesiin samankaltaistumisesta ja tiettyjen (kansallisvaltioihin liittyvien) elementtien merkityksen vähenemisestä. Globalisaatio kulttuurin saralla merkitsisi siten jonkin kulttuurisen

muodon leviämistä toisten kustannuksella. Tällainen diskurssi sopii esimerkiksi yksittäisen kulttuurin puolustamiseen ja toisen kolonialistiseksi leimaamiseen (sekä yksittäiskulttuurin eliitin ja/tai kulttuuriteollisuuden määrittelyvallan ylläpitämiseen). Toisaalta kirjassa todetaan, että suurin osa muutoksista kulttuurien sisällä perustuu kuitenkin matkimiseen ja kopioon enemmän kuin omaperäiseen innovaatioon – tai partikulaarinen kulttuuri on siis abstraktio, joka saa merkityksensä ainoastaan suhteessa globaaliin, lähinnä erityisissä tilanteissa kuten maailmannäyttelyissä ja urheilukilpailuissa.

Kansallisvaltioiden kannalta globalisaatiodiskurssit ehdottavat niin poliittisen kuin taloudellisenkin vallan ja valtion nojanneiden eliittien määrittelyvallan vallan menettämistä tai vähenemistä. Maailma voi muodostua perinteisen kansallisen yhteisöllisyyden näkökulmasta yhä virtuaalisemmaksi; se koostuu alueellisesti toisiinsa sekoittuneista kansoista ja kansakunnista ilman valtiota. Globaalit yhteiskunnalliset muutokset ovat kuitenkin luoneet edellytyksiä monenlaisten uusien yhteisöjen luomiselle. Kansallisvaltion ja kotimaan rinnalle elämän identifikaatiopaaluina nousee erilaisia 'patrioita'; uskonnollisia, aatteellisia tai etnisiä ryhmiä, alueita, maakuntia tai maailmanlaajuisia yrityksiä ja kansainvälisiä sopimuksia. Lisäksi kullakin patrialla on tukkinsa, yhteisöltä puheoikeyden saava eliitti, joka asemansa säilyttääkseen on lojaali juuri tälle yhteisölle. Määrittelyvaltaan liittyvät kamppailut eivät siis lopu...

Globalisaatioon liittyvien sosiaaliskulttuuristen muutosten tutkiminen sanomalehtiteksteistä kulttuurintutkimuksen pehmeällä menetelmällä on mielenkiintoinen projekti. (Globalisaation) kulttuurista tulee näillä teorioilla ja menetelmillä taistelua vallasta; rahasta, määrittelyistä ja määrittelyoikeuksista. Kulttuurintutkimus onkin löytänyt tutkimuskohteekseen foucaultlaisen määrittelyvallan, joka Jari Ehrnrothin sanoin "kaataa prokrusteen vuoteelleen väestöryhmiä ja kokonaisia kansoja

kärsimään diskursiivisesta pakotamisesta". Tällainen määrittelyvallan ja diskurssien analyysiin keskittyvä kulttuurintutkimus pitäytyy puhetapojen analyysissä ja ottaa etäisyyttä toimijoihin, niin diskurssien kantajiin kuin koh-teisiinkin. Post-patriassa määrittelyvalta otetaan vakavasti myös introspektion tasolla, sillä mitään kokonaisnäkemystä tai määrittelyjä tekijät itse eivät halua esittää.

Kulttuurintutkimuksellinen ote lieneekin parhaimmillaan fokusoidessaan moninaisuuteen ja vivahteisiin pienissä kokonaisuuksissa ja aineistoissa, mutta muuttuu jollakin tapaa ongelmalliseksi puhuttaessa esimerkiksi 'globalisaation kulttuurista'. Alasuutari ja Ruuska pohtivat moneen otteeseen koko aihepiirin tutkimisen ja hedelmällisten kysymysten kysymisen vaikeutta. Sen sijaan globalisaation ja sen tuomien muutosten tutkimista keskusteluista kirjoittajat eivät kyseenalaista, ja lehtiteksteihin nojaava vakuuttelustrategia jääkin monin paikoin vaikutelmanomaiseksi.

Valtusta aineistosta, menetelmistä ja näkökulmista johtuen kirjaa voisikin pitää lähinnä keskustelunavauksena, joka tarjoaa selityksiä monille vuoden 1985 paikkeilla alkaneille, suomalaista yhteiskuntaa muuttaneille ilmiöille kuten alueiden ja murteiden uudelle arvostukselle, erilaisille radiokaaleillekin ekoliikkeille tai korkeakulttuurin aseman murtumiselle. Kirjoitusten ote on keskustele-va; Alasuutari ja Ruuska kirjoittavat aikalaiskritiikkiä tai kulttuurihistoriaa, jolloin kyse ei ole siitä, miten globalisaation prosessit ovat todella muuttaneet Suomea, vaan siitä, miten niitä on hahmotettu ja tulkittu. Tutkimuskohteena ovat diskurssit, jotka Alasuutari ja Ruuska määrittelevät järjestyksellisesti "ajanjaksolle ominaisiksi asioiden tarkastelukehviksiksi ja argumentaation rakenteiksi". Diskurssianalyysi on näkemysellistä, ja siihen nojaten tehdään aineistoon nähden rohkeita tulkintoja ja avauksia. Toisaalta, ja ehkä juuri tästä syystä, kirjoitukset ovat erityisen inspiroivia ja innostava – ne herättävät kysymyksiä ja vastaväitteitäkin, mutta ennen kaikkea laittavat pohtimaan kulttuurin,

globalisaation ja nationalismin käsitteitä sekä muutosta, joka lienee ainoa pysyvä.

SANNA VALTONEN

Suomi on Suomi on Suomi...

Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska (toim.): ELÄVÄNÄ EUROOPASSA.

Muuttuva suomalainen identiteetti.

Tampere: Vastapaino, 1998. 311 s.

Kansallinen identiteetti määrittelyn kohteena elää renessanssiajan suomalaisten yhteiskuntatieteilijöiden ja kulttuurintutkijoiden keskuudessa. Ilmiön taustalla lienee kaksi syytä.

Kulttuurintutkimuksen piirissä identiteetin käsitteellä on ollut pitkään vankka perusta. Etnisyyden, toiseuden ja kansallisuuden teemat nousivat 80-luvulla keskustelualueenalle postkolonialistisen teorian ja kritiikin jalanjäljissä, varsinkin anglosaksissa maissa. Samalla tutkijat ikään kuin 'palasivat kotiin' ja rupesivat tarkastelemaan kansallisia käytäntöjä ja hierarkioita kulttuurikriittisin silmin.

Toisaalta paine kansallisen määrittämisen on ollut puhtaasti poliittinen. Järjestelmien ollessa muutoksessa kansakunnat ja niiden jäsenet ovat joutuneet reflektoimaan kysymystä, miten pärjätä globaalissa maailmassa? Keskusteluun on kutsuttu älymystö yli tiederajojen päättävän eliitin avuksi. Identiteetikategoriaa on tarvittu käytännönläheiseen tarkoitukseen – pragmaattisen europoliittikan sorvaamiseen ja valtion legitimaatioperustan säilyttämiseen.

Elävänä Euroopassa on mielenkiintoinen ja hyvin kirjoitettu kokoelma suomalaisuuspuheen muutoksista. Kokoelman näkökulmat kumpuavat toisaalta aikalaisanalyyysin instrumentaalista tarpeesta mutta myös kulttuurikriittisestä kiinnostuksesta kansallisen identiteetin käsitteen muuttumiseen. Kirjan toimittajat ovat asettaneet tehtäväkseen

kansallista identiteettiä koskevan 'puheavaruuden' analyysin.

Eurooppa jää kirjan otsikosta huolimatta harvinaisen etäiseksi. Eurooppaa tai eurooppalaisia valtioita ei mainita muutamaa kertaa lukuunottamatta. Tulkinta suomalaisuudesta ja sen sisältämistä hierarkioista sitä vastoin rakentuu koherentiksi, jopa hieman konsensuaaliseksi. Kirjan tarjoamat tulkinnan horisontit, paradoksaalista kyllä, rakentuvat pitkälti samoille dikotomisille jaoille kuin historiassa – kaupunki-maaseutu; sivistys-takapajuisuus; keskusta-periferia; monimutkaisuus-kehitymättömyys; sivistyneistö-kansa. Identiteetin kategorioita täytetään vastakohtapareilla, mutta itseironisesti ja lempeästi. Ehkäpä se kertoo eniten suomalaisuudesta. Kansallinen identiteetti on yhä historiallinen prosessi ei esimerkiksi kulttuurinen relaatio.

Kirja jakaantuu temaattisesti kolmeen osaan. Kansallista puheavaruutta tutkitaan analysoimalla sitä muokkaavia ja uusintavia käytäntöjä – koulutusta, mediaa, kansanrunoutta, historian dokumentteja. Kansallisen identiteetin genealogiaa eli suomalaisten puhetta suomalaisista analysoidaan suhteena määrittäjien ja määriteltyjen välillä. Tämä on suhde on muodostunut siten, että eliitti, ts. kulloinkin määrittelyasemassa oleva kerros, on määritellyt kulttuurisessa hierarkiassa vähempiarvoista, ts. kansaa. Tämä määrittelysuhteen luonne on pitkälti muotoillut myös asiat, joita 'suomalaisuudesta' on nostettu esiin.

Määrittelysuhteet on luonteeltaan funktionaalinen; sitä on leimannut kansallisromantiikka, valistusrationalismi, ulkopoliittinen pragmatismi ja useimmiten periferinen alemmuus. Puheavaruuden historialliset muutokset kytetään pitkälti poliittisten suhteiden muutoksiin Suomen ja sen naapureiden välillä. Määrittelysuhteen, ei ehkä niinkään määrittelykohteen – suomalaisuuden – muutos onkin siten kokoelman keskeinen analyysin kohde.

Kirjan kolme ensimmäistä luku (Matti Peltonen, Ari Jääskeläinen, Satu Apo) keskittyvät suomalaisuuden historiallisiin tulkintoihin. Yksi perustava piirre, johon